

Milyenek voltak? (műhelyforgácsok, de nem „titkok”)

Mik voltak a szokásaik, milyen az életmódjuk?

Vagyis: milyenek voltak a mi elődeink, a dédapánk, az ükanyánk, sőt, esetleg az ő dédapjuk-dédanyjuk? Az örmények, örménymagyarok? Az éppen már félig-meddig magyarosodó örmények? (Mert akkortájt, mondjuk úgy 250-300 évvel ezelőtt még szó sem volt „elmagyarosodásról”, az még csak éppen a kissé nyögvenyelős beilleszkedés volt.)

Az mindenesetre szívet melengető érzés, hogy az elődeink – vagy őseink, kinek hogy tetszik – oly sok, értékelhető nyomot hagytak maguk után. Sok ilyesmit olvasok és tanulok, s nem csupán a 19. század közepéről, vagy második feléből származó visszaemlékezéseket. (A visszaemlékezésekkel amúgy is vigyázni kell, hiszen az emberi emlékezet csalóka, időként hajlamos kiszínezni dolgokat, másszor, más eseményeket elfakítani.)

De olvasok 200 éves kimutatásoktól kezdve 300 éves dokumentumokig bezárólag sok mindent: hivatalból készült összeírásokat, beadványokat, kérvényeket s egyáltalán nem csak örményektől. Magyaroktól, szászoktól, másoktól. Ki hogyan vélekedett a másíkról? Kinek mi volt a gondja, ki és mit kifogásolt?

A kép pedig, ami így kibontakozik, azt sugallja, hogy... hogy egyszerűen emberek voltak, szinte ugyanolyanok, mint vagyunk ma. Meglepő? A látszat ellenére, igenis meglepő!

Pedig annyi minden másként működött az életükben! Ármékszékre jártak s nem vízöblítéses vécére... Olajméccsel vagy gyertyával világítottak, lúdtollal írtak (ha

írtak)... Tessék elgondolni, ha ma egy igen-csak tehető férfiú meghal, akkor a vagyona összeírásakor lényeges lesz-e, hogy kilenc, vagy tíz inget hagyott maga után? (Netán tizenkét, vagy huszonöt blúzt, asszonyi lévén? Vagy csak kettőt?) Pedig úgy 250-300 évvel ezelőtt ezek egy-egy hagyatéki összeírásnál ugyanúgy fontos dolgok voltak, akár a birtok fekvése, vagy a ház szobáinak száma!

Igen, ezek a dolgok (is) megváltoztak. A szokások nagy része más... de az észjárás, az indulatok, érzelmek – hát azok szinte egyáltalán nem. Ugyanúgy léteztek tyúkperek, az egyik szomszéd két lépéssel arrébb húzta fel a kerítését, mint járt volna neki.

Vagyis tessék nekem elhinni, hogy ük-apánk ükapja is ember volt, ugyanúgy a maga berögződéseivel, hibáival, jó és rossz tulajdonságaival, ahogy ma vagyunk mi, berögződéseinkkel, hibáinkkal, jó és rossz tulajdonságainkkal.

Jó negyven éve már, hogy ez az állítás meggyőződésemmé vált. És ez az egyik (kicsi) oka, hogy mertem hozzáfogni régen játszó dolgok megírásához. (Szándékosan nem írok „történelmi regény”-t, mert az más. Első s egyetlen „par excellence” történelmi regényem „Buda megvétele” címen a török alóli 1686-os felszabadításról szól, 1975-ben jelent meg a Móra Ferenc Könyvkiadónál.)

De ez csak egy kicsi ok volt, írtam az elébb. A komoly ok az, hogy rájöttem: bizonyos kérdéseket a számomra könnyebb megírni egy másik, elmúlt kor „köntösében”.

Jó példa erre „Dirán és Júlia” című regényem: ellentétet az őshonos székelyek-magyarok és az éppen, hogy letelepedett örmények között. (A 18. században efféle összetűzések igenis kiobbantak s a korabe-

li feljegyzések szerint elsősorban Gyergyószentmiklóson és környékén – a könyv ennyiben történelmi valóságot ábrázol.)

És a többi részlet? Valóban volt bizony egy magyar nemesi család, a Lázár, amely igencsak terjeszkedett Szentmiklóson és környékén... Voltak osztrák tisztok, akik azzal a megbízatással érkeztek a városkába, hogy azt „pacifikálják”... Nagy nehezen kezdtek terjedni az egyre korszerűbbé váló órák a gazdag házakban, vagy akár egy tudásra éhes tanítónál (lásd: Graham-járatú ingaóra)...

Nem igazán ismerték még a burgonyát s a leggazdagabbakon kívül nem találkoztak rizzsel... (Ez a két tény különösen lényeges egy részben mezőgazdaságból élő közösség mindennapjaiban, ráadásul minden, máig élő és ismert receptben csak kását – kölest, hajdinát – „használhattam” rizs helyett.)

Volt-e fegyverük, s ha igen, kinek, milyen? Milyen volt a házak berendezése? Egyáltalán, hogyan folyt a részben földművelő, részben állattartó közösségek élete? Mikor történt a részben ridegen tartott marha kihajtása a legelőre? És jogilag milyen legelőre?

Persze, mondhatjuk minderre azt, hogy technikai részletek. De apró részletekből áll össze az egész!

Legújabb (egyébként ötödik vagy hatodik) regényemet, a „Dzurkithján Ábel útjai”-t hasonló logikával írtam, csak ez sokkal bonyolultabb volt. Hiszen ebben a könyvben a visszaemlékező részeket leszámítva, 1846-1849-ben játszatom a cselekményt: ez pedig meglehetősen bőven dokumentált kor. Ezúttal az egyik legnagyobb problémát az jeleltette, hogy a dokumentáció többnyire az arisztokrácia, a nagypolgárok, a tehetősebb polgárok életvitelére, viszonyaira irányul.

Igen, de mi van például egy marosvásárhelyi kisember házában: üvegszemekből

van-e a szobák ablaka, vagy még hólyaggal vonták bé? Milyen egy színház világítósa? (Ebben külön akadályt jelentettek például az emlékezetünkben felidézhető történelmi filmjeink: amikor például Vörösmarty közönlis Liszt Ferencet jól ismert „Hírhedett zenésze a világnak” kezdetű versével, a filmben szép, bíborszínnel és aranyozással kirakott, nagyszerűen megvilágított színháztermet látunk.)

De vajon az 1840-es években milyen volt a kolozsvári Farkas utcai színház belülről? Mivel világítottak és hogyan? Gondolták volna, hogy ekkortájt – főként a kisebb, vidéki színházakban, így a marosvásárhelyi Apolló-házban – pipáztak és szivaroztak előadás közben a nézőtérén? Az ilyesminek történelmi témájú filmekben nyomát se látjuk.

Vagy milyen volt egy kis, falusi ház és berendezése? Saját szerencsémre a falut a két Küküllő vidékén választottam helyszínül, s annak (persze későbbi, a 19-20-ik század fordulóját tükröző) részletes feldolgozására rábukkantam: bútorok, berendezési tárgyak, szokások. És van okunk feltételezni, hogy a 19. század közepén-második felében a kis falvak anyagi kultúrája olyan nagyon sokat még nem változott.

Miféle gyógyszereket használtak? Ebben például gyógyszerész húgom segítségét kértem, aki lelkiismeretesen előhalászott egy ritkaságszámba menő gyógyszer-történeti könyvet s abból diktálta a recepteket, az alapanyagok eredeti elnevezésével. (Kenőcsök alapanyagaként például még nem létezett a vazelin, ez az egy tény volt, amit előzőleg tudtam.)

Szereplőim kinézetével, ruházatával általában keveset törődöm: azért van ez, mert írás közben látom a jelenetet, benne az alakokat s kevéssé jut eszembe, hogy mindez közölni kellene az olvasóval. (Többnyire nem is gondolom lényegesnek.) A moz-

dulataikat igen, a ruházatukat kevésbé. Ez most változott, mert az öltözködni ebben a regényben itt-ott bizony komoly dramaturgiai szerepe van.

Mondhatnék mást is: tudjuk, hogy Erzsébetváros örmény közössége meglehetősen hagyományörző, ám művelt, írni-olvasni tudó volt. Igen, de ki és mennyire?

És így tovább... mindezt csak azért újságotam el, nehogy azt higgyék, hogy az írás egyszerűen álmodozás és történetek kitalálása. Nem: egy százalékban álmodozás, 49 %-ban tanulás és kutatás, a fennmaradó 50 % pedig sok-sok mérlegelés és munka.

dc

Meghívó és felhívás!

Tisztelt Erdélyi Örmény Származásúak és kedves Barátaink!

Erdélybe 300 évvel ezelőtt érkeztek örmény őseink, akik elsősorban Székelyföldön kaptak letelepedési engedélyt, majd Szamosújváron felépítették Erdély legszebb barokk városát, Szamosújvárt. Azóta sok idő eltelt, és lassan elvesztették nyelvüket, és a befogadó nemzet – ami akkor a magyar volt – hű polgáiraivá. Immár örmény katolikusok – szabadon vagy számításból – és csodálatos templomokat építettek. „Cement” voltunk az erdélyi örmény társadalomban.

Jelenleg Erdélyben Gyergyószentmiklóson él a legtöbb örmény származású polgár, de Erdélyben sokan őrzik örmény identitásukat, büszkék is rá, annak ellenére, hogy ez az identitás mára „pozícionáltta” vált (Kali Kinga), vagyis nem egyértelműen örmény, és nem is egyértelműen magyar. Egy sajátosan erdélyi identitás ez, amit értenek az olasz, francia, amerikai, stb. örmények, hisz ott is ugyanez a helyzet.

Így vagyunk mi is, Erdélyben – 300 évet nem lehet belőlünk kitörölni, nem tudunk egyik napról a másikra mássá válni. Ilyenek vagyunk!

Már néhány éve együttműködünk mi, székelyföldi és erdélyi örmény közösségek, és különféle kulturális programokat valósítunk meg közösen. Ennek az együttműködésnek adtunk most, 2013-ban jogi formát az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) képében, amelyet egyesületek és magánszemélyek hoztak létre azzal a céllal, hogy ezt a sajátos erdélyi identitást őrizzék, kutassák és továbbadják utódaiknak.

A Szövetség megalakulását támogatja az erdélyi Örmény Katolikus Egyház, az erdélyi civil szféra és a nemzetközi politikum.

Az alapító ünnepségre 2013. június 16-án kerül sor Gyergyószentmiklóson, a sajátos, ünnepi program szerint, amelyre meghívtuk az erdélyi társadalmi élet vezetőit, az örmény, magyar külügyi képviselőket, és az erdélyi örmény közösségeket.

Erre az ünnepségre hívjuk szeretettel Önt és kedves ismerőseit.

Az ebéden való részvételi szándékát – amely 30 lejbe kerül – kérjük 2013. június 10-ig jelezze a 0751888806 (Kulcsár László) vagy a 0742192047 (Ávéd Rózsa) telefonszámon, vagy emailban.

A találkozás reményében, üdvözléssel,

dr. Puskás Attila EMÖSZ

P. S. A vásárhelyiek Ávéd Rózsánál jelentkezhetnek, ui. buszt indítunk.

Szálasy Ferenc

Székelyudvarhelyi kitüntetettek

Március 15-e, a magyarok nemzeti ünnepe alkalmából, Áder János Magyarország köztársasági elnöke, a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetést adományozta olyan személyiségeknek, akik a történelmi Székelyföldön élve és munkálkodva hozzájárultak a nemzet, a régió, a székely közösség megmaradásához és felemelkedéséhez.

A kitüntetett személyiségek közt vannak a székelyudvarhelyi *Dr. Balla Árpád* nyugalmazott gyerekgyógyász főorvos, az orvosi tudományok doktora, és *Bodurián János* zenetanár, a Székelyudvarhelyi *Dr. Palló Imre* Képzőművészeti Szakközépiskola igazgatója.

Mindketten hittel és megrendíthetetlen odaadással végezték és végzik választott hivatásukat, munkájukat.

Bodurián János (baloldalt) és Dr. Balla Árpád

A magas rangú kitüntetéseket ünneplés keretében 2013. március 20-án nyújtotta át *Zsigmond Barna Pál* Magyarország csíkszeredai főkonzulja, aki kihangsúlyozta, hogy a mai nemzedéknek kötelessége példát venni és tanulni a kitüntetettektől, keressék kapcsolataikat, és tanuljanak el tőlük mindent, amit csak lehet és hasznosítsák a magyar népközösség javára.

Tekintettel arra, hogy a kitüntetettek mindketten a Székelyudvarhelyi Magyar-Örmény Kulturális Egyesület nagy tiszteletnek örvendő alapító tagjai, ez egyben öröm és dicsőség a mi kis egyesületünk számára is, amiért ez úton is szívből gratulálunk nekik és egyben családtagjaiknak.

Zsigmond Barna Pál (háttal) Magyarország csíkszeredai főkonzulja gratulál Bodurián János zenetanárnak

Meghívó: Ízek utcája a II. kerületben

A Bp. Főváros II. kerületi Örmény Önkormányzat idén is részt vesz a Kerület Napja alkalmából megrendezésre kerülő *Ízek utcája* nemzetiségi ételkóstolón, **2013. június 15-én (szombaton) 12–13 óráig a Millenárison**. Szeretettel várunk mindenkit az örmény sátornál, örmény ízekkel, örmény szeretettel.

dr. Issekutz Sarolta elnök